

Katarzyna Siewert, *Semantische Analyse juristischer Fachwörter am Beispiel der Terminologie des Handelsrechts. Eine deutsch-polnische kontrastive Studie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2010, 206 stron (recenzja książki)

Książka będąca przedmiotem poniższej recenzji jest przede wszystkim analizą językoznawczą, dlatego też pojawia się zasadne pytanie, czy nie należałoby opublikować niniejszego tekstu w jakimś innym językoznawczym piśmie, np. w serii „Języki Specjalistyczne”, wydawanej przez Uniwersytet Warszawski – słownictwo handlowe, porównywane przez autorkę pracy w językach polskim i niemieckim, należy przecież do słownictwa specjalistycznego. Co zatem przemawia za opublikowaniem recenzji książki Katarzyny Siewert w „Roczniku Przekładoznawczym”? Wskazałbym w tym miejscu dwa powody, z których ten ważniejszy uznaję za merytoryczny, drugi zaś za formalny. Zarówno w rozdziale trzecim, jak i czwartym autorka stosuje pojęcie ekwiwalencji i zwraca uwagę na problemy przekładu, więc ten aspekt z merytorycznego punktu widzenia usprawiedliwia zgodę na publikację recenzji. Z drugiej strony do redakcji wpłynęła omawiana książka z prośbą o recenzję, więc uznano zapewne, że problematyka tłumaczeń specjalistycznych, w tym przekładu tekstów prawnych i prawniczych, obecna w „Roczniku Przekładoznawczym” właściwie od rozpoczęcia wydawania pisma, wystarczająco uzasadnia wybór adresata.

Książka składa się z czterech, dość obszernych rozdziałów. Trzy mają charakter teoretyczny i są niejako szerokim wprowadzeniem do rozdziału czwartego, analitycznego, stanowiącego właściwy temat badania. Wszystkie teoretyczne rozdziały wykazują wyraźny tematyczny związek z rozdziałem analitycznym, więc ich obecność nie budzi żadnych zastrzeżeń. Również proporcja objętościowa między rozdziałami teoretycznymi a rozdziałem prezentującym badania autorki została w zasadzie zachowana, choć może należałoby oczekiwać trochę większego udziału objętościowego tego ostatniego w całości, gdyż to właśnie on pozostaje w najściślejszym związku z tytułem książki.

W rozdziale pierwszym autorka omawia cel i zakres pracy, wykorzystany korpus, zastosowaną metodę badawczą oraz stan badań dotyczących języka prawnego i prawniczego w odniesieniu do prawa niemieckiego i polskiego.

Omówienie stanu badań zajmuje Siewert ponad dwadzieścia stron, zatem można uznać, że autorka ma stosunkowo dobre rozeznanie w przedmiotowej literaturze naukowej. Niemniej każde tego typu wielkie przedsięwzięcie jest narażone na ryzyko błędu przeoczenia jakiejś ważnej pozycji. Nie będę wypominał autorce pojedynczych istotnych artykułów, nieuwzględnionych w omówieniu stanu badań dotyczących niemieckiego języka prawnego i prawniczego, wskażę jednakże na kilka ważnych pozycji książkowych, których moim zdaniem zabraknąć nie powinno. Wymienię w tym miejscu pracę zbiorową wydaną przez Ulrike Haß-Zumkehr w 2002 roku *Sprache und Recht*, zawierającą znakomity tekst René de Groota, podręcznik Geralda G. Sandera, opublikowany w 2004 roku *Deutsche Rechtssprache. Ein Arbeitsbuch*, wydaną w 2004 roku przez Kenta D. Lercha książkę *Recht verstehen: Verständlichkeit, Missverständlichkeit und Unverständlichkeit*, książkę Sieglindy Pommer *Rechtsübersetzung und Rechtsvergleichung: translologische Fragen zur Interdisziplinarität* z 2006 roku czy z nowszych polsko-niemieckich badań pracę Rafała Szuberta *Deutsch-polnische kontrastive Untersuchungen im Bereich der juristischen Fachsprache*, opublikowaną w 2009 roku. Można by w tym miejscu wymienić jeszcze kilka innych pozycji, jednakże nie o wymienianie tutaj chodzi, gdyż wskazanie niedoskonałości w tym zakresie ma jedynie potwierdzić, że kompleksowe opracowanie stanu badań jest zadaniem bardzo trudnym, a autorka nie sprostała mu w całości.

Przechodząc do omówienia rozdziału drugiego, należy zauważyć, że w analogiczny sposób stosunkowo łatwo można zarzucić autorce nieuwzględnienie istotnych pozycji w omówieniu stanu badań nad językami specjalistycznymi (2.1.). Siewert uwzględniła np. dwa teksty Franciszka Gruczy z 1991 i 1994 roku, a pomija publikowaną od 2001 roku serię „Języki Specjalistyczne”, wydawaną zresztą na tym samym wydziale (Wydział Lingwistyki Stosowanej i Filologii Wschodniosłowiańskich Uniwersytetu Warszawskiego) przez kolegów wspomnianego profesora. Przedmiotem pozostałych podrozdziałów rozdziału drugiego jest omówienie pojęć „język specjalistyczny” (2.2.) oraz „specjalistyczna jednostka leksykalna” (2.3.). Pokazanie w tej części pracy pola zajmowanego przez język specjalistyczny wraz z jego konkretnymi realizacjami w relacji do języka ogólnego oraz innych wariantów językowych w kategoriach otwartych na procesy wzajemnego oddziaływania (bez sztywnych granic) wydaje się jak najbardziej słuszne. Siewert przyjmuje w tej kwestii model Suzanne Schröder z 1997 roku.

Zasadniczym przedmiotem rozdziału trzeciego są dwie kwestie. Z jednej strony autorka omawia rozwój semantyki strukturalnej, a w szczególności jednego z nurtów semantyki strukturalnej, próbującego definiować znaczenie

przez rozbitcie go na poszczególne cechy semantyczne (semy) oraz ilustruje, w jaki sposób za pomocą tej właśnie koncepcji opisu znaczeń da się opisać specjalistyczne jednostki leksykalne (3.1 i 3.2), z drugiej zaś pochyła się nad problematyką ekwiwalencji interlingwalnej w językach specjalistycznych (3.3). Siewert zdaje sobie sprawę z niedoskonałości wybranej przez siebie koncepcji semantycznej, uważa jednak, że ta właśnie koncepcja jest najwłaściwsza do badania słownictwa specjalistycznego w dwóch językach. Autorka zauważa również podobieństwa między wybraną koncepcją semantyczną a opisem terminów proponowanym przez koncepcje terminologiczne (s. 94). Rozdział trzeci jest w całości dopasowany do analizy empirycznej. Charakteryzuje się jasną strukturą i czytelnym wywodem. Pewne wątpliwości budzić mogą jedynie pierwsze jego strony (74-79), których związek z podtytułem (*Zur Merkmalsemantik*) jest dość problematyczny. Moim zdaniem lepszym rozwiązaniem byłoby szczegółowe opisanie wybranego nurtu, a zwłaszcza koncepcji, którą się przyjmuje, zamiast zamieszczenia niewnoszącego wiele nowego przeglądu rozwoju semantyki jako części językoznawstwa. Podrozdział poświęcony interlingwalnym związkom semantycznym w słownictwie specjalistycznym (3.3) oparty jest na matematycznej, czy jak kto woli, logicznej koncepcji zbiorów, pozwalającej wyróżnić cztery możliwe relacje.

W rozdziale czwartym autorka przyporządkowała poddane badaniu specjalistyczne jednostki leksykalne trzem grupom, które stanowią główne kryterium jego podziału. Pierwszą grupę są jednostki leksykalne pochodzące z języka ogólnego, które stały się terminami specjalistycznymi wskutek terminologicznego ich zdefiniowania w obszarze prawa handlowego (4.1). Do drugiej grupy należą terminy utworzone zgodnie z zasadami słotwórczymi (4.2), do trzeciej zaś zapożyczenia (4.3). Przeanalizujmy jeden z przykładów z pierwszej grupy, by zilustrować sposób opisu autorki. Badając termin „Beschluss” w języku niemieckim i przyporządkowane temu terminowi pojęcia „uchwała” i „postanowienie”, autorka podaje dokładne definicje z rozbitciem na semy, przy czym najpierw występuje tu znaczenie ogólne, potem zaś specjalistyczne. Na przykład:

POSTANOWIENIE (j. polski)

Znaczenie ogólne¹ decyzja
[a²] decyzja

¹ Opisy w języku niemieckim zostały przetłumaczone na potrzeby niniejszej recenzji.

² Małymi literami w nawiasie kwadratowym autorka oznacza semy ogólnojęzykowe, wielkimi zaś, również w nawiasie kwadratowym, semy specjalistyczne.

Znaczenie specjalistyczne 1 postępowanie sądowe: forma orzeczenia sądowego

[a] → [A,B,C]

[A] orzeczenie

[B] sąd

[C] określona forma

Model: Specjalizacja znaczeniowa przez zawężenie znaczenia

Znaczenie specjalistyczne 2 postępowanie administracyjne: uregulowany przepisami kodeksu postępowania administracyjnego rodzaj rozstrzygnięcia podejmowanego przez organ administracji publicznej prowadzący postępowanie w danej sprawie

[a] → [a,B,C,D]

[a] rozstrzygnięcie

[B] organ administracji publicznej

[C] postępowanie administracyjne

[D] przepisy kodeksu postępowania administracyjnego

Model: Specjalizacja znaczeniowa przez zawężenie znaczenia

W dalszej części następuje szczegółowa analiza relacji semantycznych między terminem „Beschluss” w języku niemieckim oraz terminami „uchwała” i „postanowienie” w języku polskim, a następnie opisowe wyjaśnienie znaczenia oraz stopnia ekwiwalencji. Autorka opisuje również pochodzenie pojęć oraz zmiany w obrębie znaczenia (por. s. 101-104). W podobny sposób opisano w kolejności alfabetycznej analizowane pojęcia, przy czym o kolejności decydowała graficzna forma danego pojęcia w języku niemieckim będącym językiem, od którego autorka wychodzi. Przeanalizowano m.in. takie pojęcia, jak: „Beteiligter” – uczestnik, „Betrieb” – zakład, „Darlehen” – pożyczka, „Einlage” – wkład, „Erwerb” – nabycie, „Fracht” – przewoźne – „Fracht”, „Genehmigung” – zezwolenia, „Gesellschaft” – spółka, „Kauf” – kupno, „Schaden” – szkoda, „Strafe” – kara, „Unternehmen” – przedsiębiorstwo itd.

Wczytując się w część empiryczną pracy, ma się z jednej strony wrażenie dużego uporządkowania, przejrzystości opisu, jasnego wyводу, trafnych spostrzeżeń dotyczących podobieństw i różnic w obu językach, z drugiej zaś może zastanawiać, czy cechy semantyczne znaczeń, które autorka wyodrębnia, są w rzeczywistości semami w znaczeniu tego nurtu semantyki strukturalnej, z którego dorobku autorka korzysta. Czy można bowiem uznać za

cechy semantyczne (semy) przytoczonego wyżej pojęcia „postanowienie” w jego administracyjno-prawnym znaczeniu przepisy kodeksu postępowania administracyjnego czy też organ administracji państwowej? Wysiłek wyodrębniania poszczególnych semów jako elementów składowych znaczenia jednostki leksykalnej służyć miał przede wszystkim znalezieniu cech semantycznych różniących dwie jednostki leksykalne pozostające ze sobą w jakiejś relacji semantycznej. Spróbujmy zatem sprawdzić, czy wyodrębnione przez autorkę cechy semantyczne pojęcia „postanowienie” w jego administracyjno-prawnym znaczeniu pomogą uchwycić różnicę między nim a innym pojęciem występującym w tym samym prawno-administracyjnym obszarze. Weźmy dla przykładu pojęcie „decyzja administracyjna”. Zagłębiając się w artykuły 104–113 kodeksu postępowania administracyjnego poświęcone decyzjom, łatwo zauważymy, że również w tym przypadku występują wyodrębnione cechy. Według przyjętej przez autorkę strukturalnej koncepcji znaczenia mielibyśmy zatem do czynienia z synonimami, a przecież już na pierwszy rzut oka widać, że tak nie jest, skoro KPA reguluje obszar związany z tymi pojęciami w dwóch różnych rozdziałach działu 2 (Rozdział 7 – Decyzje, Rozdział 9 – Postanowienia). Nie będę w tym miejscu szczegółowo omawiał różnic i podobieństw obu pojęć, gdyż mój wywód dotyczy jedynie refleksji, czy mamy tu do czynienia rzeczywiście z cechami semantycznymi znaczenia.

Rozdział empiryczny zakończony został podsumowaniem wyników badań (4.4), w którym autorka wyraźnie nawiązuje do rozdziałów teoretycznych pracy, co jest niewątpliwie jej atutem, gdyż jeszcze raz wskazuje na spójny charakter publikacji. Omawiając stopień ekwiwalencji, autorka odnosi się np. do zaproponowanych na stronie 96 semantycznych relacji interlingwalnych. Wskazuje ona także, który z trzech sposobów tworzenia słownictwa specjalistycznego (terminologizacja, słowotwórstwo, zapożyczenia) występuje najczęściej w analizowanym korpusie. Skrupulatnie przeprowadzona analiza 235 specjalistycznych jednostek leksykalnych niemieckich i ich polskich odpowiedników z pewnością zasługują na uwagę. Reasumując, należy stwierdzić, że książkę można z czystym sumieniem polecić wszystkim zainteresowanym jurslingwistyką, a także tłumaczom tekstów specjalistycznych.

Lech Zieliński
(Toruń)

